

словники української мови) вступають у синонімічні відношення, створюють у тексті градацію відчаю.

Отже, фразеологізми з компонентом-зоонімом – активна в українській мові група одиниць, що має значний семантичний і стилістичний потенціал. Використання для дослідження корпусів текстів засвідчує, з одного боку, неабияку їх варіантність, з іншого – через неможливість (сподіваємося, тимчасову) включити всі українськомовні тексти поза межами словників і корпусів залишається ще багато одиниць, що є результатом як okazіонального творення, так і варіаціями загальномовних стійких одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глуховцева І. Я. Фраземіка поезій В. Денисюка «Amantes – amentes». *Слобожанська бесіда – 12. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 7–8 лист. 2019 р.) / за ред. проф. Глуховцевої К. Д. Старобільськ, 2019. Вип. 12. С. 41–45.

2. Денисюк В. Amantes – amentes : поезії. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 64 с.

Альона Підпалюк (м. Вінниця)

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.

СТАТИЧНЕ ТА ДИНАМІЧНЕ В ЛЕКСИЦІ ГОВІРОК ЖМЕРИНСЬКОГО (РАНІШЕ ШАРГОРОДСЬКОГО) РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статика відтворює стан мови на синхронному рівні, вона дозволяє дослідити мовні особливості в певний час. Натомість динаміка на основі статички виявляє зміни, які відбулись у мові

на діяхронному рівні. Це два протилежні і водночас взаємопов'язані напрями [Ольховська 2016: 344].

Статика й динаміка завжди привертала увагу мовознавців, не тільки на основі літературної мови, але й діалектної мови, що не підпорядкована сталим нормам та правилам. Середовище «живого мовлення» краще сприяє дослідженню статичних та динамічних явищ в мові, оскільки саме діалектне мовлення не обмежене в розвитку.

Цією проблематикою цікавилися дослідники: О. Гавадзин [Гавадзин 2018], К. Глуховцева [Глуховцева 2005], С.Гриценко [Гриценко 2017], О.Костів [Костів 2010], Л. Коць-Григорчук [Коць-Григорчук 2011], Д.Марєєв [Марєєв 2018], Г.Мартінова [Мартінова 2010], О.Юсікова [Юсікова 2005]. Відзначимо, що подільський говір до сьогодні не став предметом вивчення в площині статичних й динамічних явищ.

За мету нашої статті ми ставимо простежити явище статистики й динаміки в діалектній мові на матеріалі однієї подільської говірки села Носиківки Жмеринського р-ну Вінницької обл. Це стало можливим завдяки наявності діалектних матеріалів із сусідніх говірок Жмеринського (раніше Шаргородського) району Вінниччини, які зафіксовані в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), матеріал до якого було зібрано ще в 50-х роках ХХ ст., «... саме тоді Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні проводив велику роботу зі збирання матеріалів до Діалектологічного атласу України і кафедра долучилася до збирання й упорядкування діалектних матеріалів із Вінниччини» (1, с.3).

Предметом нашого аналізу стали 309 лексем, виявлених методом суцільної вибірки в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), на знання яких ми опитали носіїв говірки с. Носиківки Жмеринського р-ну Вінницької обл.

Дослідивши зібраний матеріал, ми виявили, що 140 перевіренних лексичних одиниць (45%) не зазнали змін ні у

формі, ні в семантиці. Такі лексеми ми розподілили на 28 тематичних груп: дієслівна лексика, назви предметів побуту, назви будівництва, назви сільськогосподарських рослин, дерев та їх частини, прислівникова лексика, назви одягу, взуття, прикрас, назви їстівних грибів, вигуки, якими кличуть або відганяють свійських тварин чи птахів, назви посуду, кухонне начиння, назви рільництва та городництва, назви людини і її рис, назви сільськогосподарських знарядь, їх елементи, дитяча лексика, назви сім'ї, спорідненість, свояцтво, прикметникова лексика, назви риб, назви природних явищ, назви транспорту і комунікації, назви рельєфу, назви тваринництва, назви свійських птахів, назви диких птахів, назви упряжу до коней, анатомічні назви, назви обрядів, назви їжі, назви мір земель, назви комах.

Ми виявили, що найбільш сталими можна вважати лексеми таких тематичних груп: 1) дієслівна лексика – 20 лексем (**ПЕ́ТРАТИ** Розуміти (1, с.291), **ПОЛОКА́ТИ** Мити (1, с.309), **ШОЛО́ПАТИ** Шарудіти, шелестіти, довбати, шкрябати (1, с.448) та ін.), назви предметів побуту – 15 лексем (**ЗАТУ́ЛА, ЗАТУ́ЛО** Залізна або дерев'яна заслінка, якою затуляють піч (1, с.166), **КА́ДУБ** Велика діжка для квасіння та для зберігання зерна (1, с.182), **КАДУ́БЧИК** Діжечка на воду (1, с.182), **КА́НТАР** техн. Пружинний прилад для зважування (1, с.185) та ін.), назви будівництва – 12 лексем (**ПО́ДРА** Сідало для курей у вигляді перекладених дошок у хліву, на горищі тощо, також місце для ночівлі курей на деревах (1, с.306), **СТУДО́ЛА** с. г. Будівля для зберігання снопів жита, полови, соломи, клуня (1, с.377], **ШО́ПА** Хлів, повітка, сарай, приміщення для домашніх тварин, для різних господарських речей, соломи (1, с.448) та ін.).

Відповідно 55% перевіреної в говірці лексики зазнали змін. Найбільшу динаміку демонструють такі тематичні групи: назви їжі – 1 лексема (**ЦІЛУ́ШКА** Перший окраєць хліба,

перша відкрояна скибка хліба від буханки (1, с.427) та ін.), назви мір земель –1 лексема (**ШНУР** Стара міра земельної площі неоднакова в різних місцях (1, с.447) та ін.), назви комах – 1 лексема (**КОМА́Р** зоол. Мураха (1, с.206) та ін.).

Динамічні зміни цієї лексики спостерігаються різного типу.

1. Слова, лексичне значення і форма яких, не відомі в сучасній говірці (15%) були розподілені на 23 тематичні групи: назви предметів побуту, назви одягу, взуття, прикрас, назви сім'ї, спорідненість, свояцтво, назви природних явищ, назви соціально-економічних понять або соціально- економічна лексика, назви сільськогосподарських рослин, дерев та їх частини, вигуки, якими кличуть або відганяють свійських тварин чи птахів, дієслівна лексика, назви предметів ткацтва, назви рільництва та городництва анатомічні назви, назви мір земель, назви прикметникова лексика, назви людини і її рис, назви рельєфу, назви транспорту і комунікації, назви риб, назви посуду, кухонне начиння, назви гончарства, назви сфери бджільництва назви сфери тваринництва, абстрактна лексика.

Найбільше архаїзувалася лексика таких тематичних груп: назви предметів побуту – 4 лексеми (**РІМАРШИНА** Волова шкіра, вичинена дьогтем (1, с.330), **КА́ДКА** Велика, широка діжка для води, для зберігання зерна в ній (1, с.182), **ШМАЛЮ́Х** Палиця, якою ворущать соломі в печі, щоб краще горіла (1, с.446) та ін.), назви одягу, взуття, прикрас – 4 лексеми (**ГАРНІТЕ́Р** Плаття (1, с.103), **ГО́ЧКУР** заст. Пасок (1, с.117), **КАПТО́РКА** Кепка (1, с.187) та ін.), назви сім'ї, спорідненість, свояцтво – 3 лексеми (**СТРІ́Й** Брат (1, с.376), **СТРІ́ЙНА** Тітка (1, с.376), **ФІ́НА** молд. Молода для весільної матері, батька (1, с.415) та ін.).

Найменше застарілої, невживаної лексики виявили в таких тематичних групах, як: прикметникова лексика (**ТА́НИЙ** Дешевий (1, с.383) та ін.) назви людини і її рис (**КОРО́ТКИЙ**

ЗРІК Короткозорий (1, с.211) та ін.), назви рельєфу (**ЛУГОВІНА** Низовиця, заросла травою (1, с.235) та ін.).

2. Слова, які демонструють зміну лексичного значення в сучасній говірці (30%), напр.: **АКУР!** Вигук, яким відганяють індиків (1, с. 24) – **АКУР** Вигук, яким відганяють курей. **БАЛАХОН** Короткий верхній жіночий одяг на ваті (1, с.36) – **БАЛАХОН** Прямий довгий літній одяг із тонкої тканини, **БАВІЛКА** пол. спец. Пасмо кольорових ниток для вишивання. (1, с.30) – **БАВЕНКА**.

3. Формальні зміни говіркової лексики становлять 10% та поділяються на

3.1. Фонетичні: **АЇША!** Вигук, яким відганяють курей (1, с.28) – **АВУША, БЕЗ** пол., бот. Бузок (1, с.47) – **БЕВЗ, ЯПО** дит. Яблуко [21, с.456] – **ЛЯПО**.

3.2. Акцентуаційні зміни: **БАРАБОЛІННЯ** Картоплиння (1, с.40) – **БАРАБОЛІННЯ, ЖІТНІСЬКО** с. г. Стерня після скошеного жита або поле, де росло жито (1, с.150) – **ЖІТНІСЬКО, КАГЛА** Отвір в димоході, який тягнеться від печі до димаря, дучка (1, с.181) – **КАГЛА**);

3.3. Словотвірні зміни: **КОЗАРІ** бот., зв. мн. Вид їстівних грибів (1, с.203) – **КОЗЯРИКИ**;

3.4. Граматичні: **БИЯК** с. г. Бич (частина ціпа, якою б'ють, коли молотять) (1, с.53) – **БИЯКА; ТРИНЯ**, жін. р. Дрібна солома (1, с.399) – **ТРИНЯ** сер.р. «Дрібне триня».

Дослідивши явища статичної й динамічної в лексичній системі села Носиківки Жмеринського р-н Вінницької обл. шляхом зіставлення її з лексичним матеріалом цього ж ареалу в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), ми спостерігаємо не лише кількісний вияв статичної і динамічної (див. Діаграма 1), а й цікаві закономірності щодо тематичного вияву статичної і динамічної в сучасних говірках. Найбільше архаїзувалися назви предметів побуту, одягу, взуття, прикрас та найменування на позначення спорідненості та свояцтва, а

найменше – абстрактна лексика. Динамічність лексики в зазначених тематичних групах пов'язуємо найчастіше із втратою денотата.

Проблема статичних та динамічних процесів у мові є невичерпною, допоки жива сама мова, а її вивчення дозволяє пізнати особливості мови як феномену людського буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавадзин О. Динамічні процеси в говірках у світлі лінгвістичних студій з проекцією на ареал Покуття. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*: зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт. 2018. С. 16-27.

2. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослов'янських говірок. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.

3. Гриценко С. П. Динаміка лексикону української мови XVI–XVII ст.: монографія. Київ : КММ, 2017. 936 с.

4. Костів О. Співвідношення динаміки та статички в мові. *Вісник Львів. Ун-ту*. 2010. № 50. С. 404–407.

5. Коць-Григорчук Л. Еволюція українського мовлення в діалектному просторі. *Українська мова*. 2011. № 3. С. 41–51.

6. Марєєв Д. динаміка східнополіського діалекту : автореферат дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018.

7. Мартинова Г. Статичне й динамічне у фонетичній і фонологічній системах північних середньонаддніпрянських говірок. *Волинь - Житомищина*. 2010. № 22(2). С. 201-209.

8. Юсікова О. Динаміка говірки як об'єкт дослідження. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти*. 2005. С. 97-101.

ДЖЕРЕЛА

1. Матеріали до словника подільського говору / упоряд. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2021. 461 с.

Дарія Свідницька (м. Вінниця)

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Павликівська Н. М.

ЕРГОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

Дослідження ергонімів в українській мові перебувають в полі зору дослідників уже кілька десятиліть, тому ми маємо ряд праць, присвячених цій темі. Так, дослідниками ергонімів є О. Мельник (Вінниччина), О. Белей (Закарпаття), Н. Кутуза (Одещина), А. Титаренко (Криворіжчина), С. Мартос (Херсонщина).

Також слід відзначити дослідників Ю. Горожанов, О. Гурко, Ю. Дідур, які внесли неоціненний вклад у розуміння регіональних ергонімів. Ергоніми потрапили під аналізи зарубіжних дослідників (А. Левандовський, А. Галковський, Є. Жетельська-Фелешко та ін.). Ергоніми відіграють важливу роль в ономастичних дослідженнях, цьому сприяють